

УДК: 378.091

Управління інноваційною діяльністю в системі вищої освіти

MANAGEMENT OF INNOVATIVE ACTIVITIES IN HIGHER EDUCATION SYSTEM

СИЧЕНКО Віктор – доктор наук з державного управління, професор кафедри освітнього менеджменту, державної політики та економіки, Комунальний заклад вищої освіти «Дніпровська академія неперервної освіти» Дніпропетровської обласної ради», вул. Володимира Антоновича, 70, м. Дніпро, 49006, Україна

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9655-2317>

РИБКІНА Світлана – старший викладач кафедри публічного управління та права, Комунальний заклад вищої освіти «Дніпровська академія неперервної освіти» Дніпропетровської обласної ради», вул. Володимира Антоновича, 70, м. Дніпро, 49006, Україна

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1063-6462>

СОКОЛОВА Ельміра – аспірантка кафедри публічного управління та права, Комунальний заклад вищої освіти «Дніпровська академія неперервної освіти» Дніпропетровської обласної ради», вул. Володимира Антоновича, 70, м. Дніпро, 49006, Україна

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2430-751X>

DOI:

SYCHENKO Viktor – Doctor of Science in Public Administration, Professor of Educational Management, Public Policy and Economics Department, Communal Institution of Higher Education «Dnipro Academy of Continuing Education» of Dnipropetrovsk Regional Council», 70 Volodymyr Antonovych Str., Dnipro, 49006, Ukraine

RYBKINA Svitlana – senior lecturer of Public Administration and Law Department, Communal Institution of Higher Education «Dnipro Academy of Continuing Education» of Dnipropetrovsk Regional Council», 70 Volodymyr Antonovych Str., Dnipro, 49006, Ukraine

SOKOLOVA Elmira – PhD student of Public Administration and Law Department, Communal Institution of Higher Education «Dnipro Academy of Continuing Education» of Dnipropetrovsk Regional Council», 70 Volodymyr Antonovych Str., Dnipro, 49006, Ukraine

Анотація. У статті розглядається роль системи управління інноваційною діяльністю у закладах вищої освіти як сукупність методичних підходів, принципів і механізмів, здатних забезпечити успішне впровадження інновацій у наукову, міжнародну, господарську та інші види діяльності закладу вищої освіти. У дослідженні окреслені принципи завдання інноваційного розвитку закладу вищої освіти, проаналізовані актуальні нормативні документи, що регламентують стратегічний розвиток системи вищої освіти. На основі аналізу наукової та методичної літератури, присвяченої даній тематиці, виявлено, що особливості управління інноваційною діяльністю пов'язані зі специфікою суб'єктів господарювання, суб'єктів управління, сучасних процесів менеджменту. Провідна ідея дослідження полягає в узагальненні теоретико-методологічних підходів у системі управління щодо інноваційної освітньої діяльності у закладах вищої освіти. Проаналізовано практичне значення зростання консолідації освіти, бізнесу та державного регулювання щодо покращення інноваційного потенціалу держави в цілому. Усі пропозиції стосовно інноваційного розвитку системи вищої освіти можливо реалізувати у діяльності публічного врядування, активізації діяльності бізнес-спільнот у напрямку утворення підприємницьких університетів, коворкінг-центрів, технопарків. Обґрунтовано, що управління інноваційною діяльністю формує передумови для посилення партнерства держави, освіти й підприємництва, а динаміка інновацій сприяє підвищенню конкурентоспроможності держави. Доведено, що управління інноваційною діяльністю має великий вплив на реформування системи освіти в цілому. Освіта, інновації й управлінські дії, які ґрунтуються на наукових дослідженнях, мають бути інтегровані у побудову якісно нової системи взаємодії у вищій освіті.

Ключові слова: система вищої освіти, реформування, інноваційний розвиток, управління закладом вищої освіти, інноваційний менеджмент.

Summary. The article considers the role of the innovation management system in higher education institutions as a set of methodological approaches, principles and mechanisms that can ensure the successful implementation of innovations in scientific, international, economic and other activities of higher education institutions. The study outlines the tasks of innovative development of higher education institutions, analyzes the current regulations governing the strategic development of higher education. Based on the analysis of the scientific literature on this

topic, it is revealed that the features of innovation management are related to the specifics of business entities, management entities, modern management processes. The main idea of the study is to generalize the theoretical and methodological approaches in the management system for innovative educational activities in higher education institutions. The practical significance of the growth of consolidation of education, business and state regulation to improve the innovation potential of the state as a whole is analyzed. All proposals for the innovative development of the higher education system can be implemented on the basis of directing the activities of public administration, business communities in the direction of establishing business universities, coworking centers, technology parks. It is substantiated that the management of innovation creates the preconditions for strengthening the partnership between the state, education and entrepreneurship, and the dynamics of innovation leads to increased competitiveness of the state as a whole. It is proved that the management of innovation has a great influence on the reform of the education system. Education-based education, innovation and management actions must be integrated into building a qualitatively new system of interaction in higher education.

Key words: higher education system, reforming, innovative development, management of higher education institution, innovation management.

Вступ. Активні глобалізаційні процеси, пов'язані з суцільною цифровізацією, забезпеченням зростання впливу різноманітних соціальних інститутів, трансформаціями економічних систем, усе більше впливають на застосування нових підходів в управлінні системою вищої освіти у світі та, зокрема, в Україні. Реформування системи вищої освіти, що відповідає загальносвітовим тенденціям розвитку, має враховувати комбінацію економічних сил, відстежувати історичний розвиток університетів, досліджувати технологічні підприємства, техностарти й потужні стартапи молодих підприємств. Заклади вищої освіти мають відігравати нову роль науково-технічних підприємств і брати активну участь у практичному застосуванні знань, які вони продукують. Головним завданням інноваційного розвитку закладу вищої освіти є необхідність мобілізації джерел фінансування, збільшення прямих інвестицій в умовах збереження економічного потенціалу установи. В умовах впровадження Стратегії розвитку вищої освіти на 2021-2031 р. визначені пріоритетні завдання, серед яких: зростання автономізації закладів вищої освіти, реалізація інноваційного характеру механізму розподілу видатків державного бюджету, посилення зв'язків між наукою та бізнесом, покращення кадрового складу, інтеграційні процеси вищої освіти України в європейській освітній простір [6]. Стратегічними цілями розвитку системи вищої освіти України на найближче десятиліття визначено необхідність створення конструктивної управлінської взаємодії в умовах регіональних завдань, співпраця закладу освіти з ринком праці, забезпечення системи якості освіти. Інноваційний тип розвитку будь-якої економічної системи обумовлено трьома найважливішими показниками, а саме: новаторські ідеї подальшого розвитку, досягнення мети і технологічного переоснащення завдяки інноваційним методам, взаємодія внутрішніх і зовнішніх умов розвитку установи [5]. Умовами досягнення інноваційного розвитку вищої освіти є узгоджене нормативно-правове забезпечення інноваційної діяльності, наявність динамічної та гнучкої внутрішньої організаційної структури, розвинутий інноваційний менеджмент, можливість інтегрування наукових розробок у сучасні бізнес-структури [10].

Доцільність висвітлення зазначеного питання полягає у необхідності розробки нових моделей та механізмів управління у системі вищої освіти, які б дозволяли пришвидшити інноваційний розвиток на загальнодержавному рівні.

Аналіз останніх досліджень. Теоретико-методологічні принципи впровадження інновацій у системі освіти аналізувалися у працях Б. Братаніча [2], Л. Губерської, М. Романенка. Особливості структурно-функціональної матриці інноваційної діяльності у системі вищої освіти через комплексне вдосконалення інтелектуально-освітньої, науково-дослідної, творчої, винахідницької, фінансово-економічної, маркетингово-споживацької діяльності були проаналізовані у дослідженнях Л. Ващенко, Г. Климової [3], М. Лукашук [4]. Нові підходи в управлінні, зокрема вдосконалення інституційної організації установ, посилення ролі громадських організацій, запровадження розвиваючих інфраструктурних проєктів були висвітлені у працях І. Безени [1], О. Мартиненко, В. Сиченка [8]. Перехід від виключно дослідницьких установ, згідно з концепцією В. Гумбольдта «Universitas litterarum», до сучасного підприємницького типу «Entrepreneurial university» зумовлює необхідність консолідації науки, суспільства і бізнесу: зростання чисельності дослідницьких проєктів і залучення малого, середнього та великого бізнесу, державне регулювання й міжнародна підтримка науково-дослідницької діяльності. Концепція Б. Кларка пропонує реформувати вищу освіту шляхом застосування інноваційної та підприємницької діяльності, трансформації діяльності через систему посилення управлінського потенціалу, диверсифікації фінансування, зростання наукових розробок, формування підприємницької культури. Дослідження Б. Кларка щодо підприємницького університету знаходять відображення у теорії потрійної спіралі «Triple Helix Theory» і демонструють не тільки необхідність запозичення корпоративного етосу, створення хабу як середовища для трансферу технологій, а й передбачають великі структурні зміни, мобільність стратегій розвитку [12, с. 42]. Актуальними є дослідження Д. Віссемі щодо створення Університету третього покоління, основними відмінностями якого є комерціалізація досліджень, технологічний бізнес,

концепція відкритих інновацій і зовнішніх розробок, мультикультурність, міждисциплінарність, космополітизм [13, с. 35].

Мета статті. Метою статті є узагальнення теоретико-методологічних підходів у системі управління інноваційною освітньою діяльністю у закладах вищої освіти.

Виклад основного матеріалу. Управління інноваційною діяльністю, як найважливіша цінність та запорука конкурентоспроможності, є невід'ємною частиною управління в системі вищої освіти. На наш погляд, нова трансформаційна модель розвитку системи вищої освіти вимагає, перш за все, подолання існуючих диспропорцій в організаційно-управлінських структурах і формування у них якісної системи управління науковим та інноваційним розвитком, які б дозволили комплексно і безперервно здійснювати всі види діяльності, встановлювати ефективні зв'язки з різними суб'єктами зовнішнього середовища. Методологічні засади управління інноваційним розвитком закладів вищої освіти ґрунтуються на системному підході, який враховує існування взаємопов'язаних упорядкованих компонентів і передбачає, що перетворення одного елемента неминуче тягне за собою зміну стану інших елементів і всієї структури системи в цілому. Як видно на малюнку, формування системної та цілісної моделі інноваційного розвитку закладу вищої освіти об'єктивно залежить від постійної координації трьох головних складових, а саме: наявності спеціального відділу у складі організаційної структури установи, який буде здатним, у межах своїх функціональних обов'язків, координувати процес трансферу знань, нових ідей і розробок та сприяти комерціалізації послуг, запроваджувати наукоємні виробництва (рис. 1).

Як зазначено у плані заходів на 2021-2023 рр. з реалізації стратегії розвитку сфери інноваційної діяльності, пріоритет розширення трансферу технологій, підтримка закладів вищої освіти у науково-дослідній діяльності, покращення навчальної і підприємницької інфраструктури здатні стимулювати інновації на стадії проєктів, покращити співпрацю університетів і бізнесу [5]. Глобальним інноваційним індексом визначено, що у 2021 р. Україна посіла 49 місце серед 131 країни у щорічному рейтингу інновацій та увійшла до економічної групи держав «lower-middle income». За показником «освіта» Україна зайняла 33 місце, але при цьому втратила свої позиції за показниками продукування нових знань, реєстрації корисних моделей, легкості початку бізнесу та в регуляторній політиці. Зважаючи на те, що інновації є ключовим фактором економічного розвитку й «інструментом дій» для економіки, критеріями розвитку визначаються установи, людський капітал, дослідження, інфраструктура, кредит, інвестиції, зв'язки, створення, засвоєння та поширення знань [7]. Таким чином, слід зазначити, що зростання консолідації освіти, бізнесу і державного регулювання здатні значно покращити інноваційний потенціал держави в цілому.

Інноваційні трансформації організаційних структур закладів вищої освіти мають відбуватися на всіх управлінських рівнях. Суб'єкти управління – це всі сторони проєкту, які взаємодіють у ньому на рівні прийняття рішень й залучені до процесів розробки та реалізації стратегій розвитку. Суб'єкти управління традиційно представлені адміністративними органами влади закладу вищої освіти (ректором, вченою радою), а також спеціалізованими адміністративними одиницями (навчальний відділ, центр якості освіти, відділ моніторингу), і мають істотний вплив, зокрема, на якість управління інноваційною діяльністю [9]. Інноваційна

діяльність закладу вищої освіти полягає у цілеспрямованій діяльності, зорієнтованій на створенні унікальних науково-освітніх продуктів, послуг і результатів, які формують план інноваційних змін, доцільний для всієї освітньої організації та її співробітників. Інноваційна діяльність у системі вищої освіти передбачає трансформації соціальної дійсності і включає в себе комплекс взаємопов'язаних видів діяльності, призначених для досягнення цілей у визначений період часу і в межах визначеного бюджету [11]. Важливим аспектом на шляху розвитку інноваційного потенціалу закладу вищої освіти є критеріальний підхід, а саме: врахування спрямованості, ступеню інноваційності, кількості перетворень, тривалості та джерел фінансування.

До сучасних моделей інноваційного розвитку закладів вищої освіти відносяться підприємницькі університети, технопарки і технополіси, кластери, матричні заклади, коворкінг-центри тощо. Концептуальним ядром інноваційного розвитку системи вищої освіти є підприємництво, потужний управлінський склад, фандрайзинг та умови для диверсифікації джерел фінансування, мотивація у постійному перетворенні й покращенні. Слід зазначити, що у різних країнах світу інноваційний розвиток закладу вищої освіти відбувається з різною швидкістю й залежить від сукупності чинників, зокрема, фінансово-економічної підтримки, координації з державними структурами і громадськими організаціями, що забезпечують консалтингову, правову, інвестиційну підтримку. Функція перерозподілу потенційних економічних і соціальних переваг від упровадження підприємницьких університетів і технопарків, які можуть бути створені на регіональному рівні, збільшує стратегічні можливості, розширює спеціалізацію, покращує результативні показники з усіх видів економічної діяльності. На відміну від підприємницьких університетів, діяльність коворкінг-центрів спеціалізується на створенні комунікаційного осередку та роботі професійних спільнот, наданні бізнес-послуг з досліджень і розробок, інформаційній підтримці компаній на рівні аутсорсингової взаємодії, створенні сприятливого середовища для обміну інформацією між суб'єктами інноваційної діяльності. Поряд із традиційними типами дослідницьких центрів формуються гібридні форми, створені для подолання розриву між результатами традиційних фундаментальних досліджень у закладах вищої освіти і потребами промислових компаній.

Важливим є використання бізнес-моделей у процесі управління інноваційною діяльністю у системі вищої освіти, зокрема, інформаційних систем управління, здатних покращити збір, аналіз, інтерпретацію, зберігання та пошук даних. Стратегії, що використовуються в управлінні системою вищої освіти, зазнали багатьох змін та оновлень, однак необхідні подальші дослідження, щоб реалізувати найкращі світові практики.

Головними показниками готовності до реалізації інноваційної діяльності у системі вищої освіти є:

1. Генерування нових знань і компетенцій як інструментів для розбудови підприємницької діяльності;
2. Реалізація професійних компетентностей кадрового складу закладу вищої освіти;
3. Взаємодія закладу вищої освіти з бізнесом, побудова соціальних комунікацій;
4. Включення закладу вищої освіти до програм регіонального розвитку як одного з розробників і виконавців;
5. Розробка і впровадження нових технологій підготовки фахівців, методів навчання, сучасних освітніх програм.

Підприємницькі університети вирізняються у системі вищої освіти здатністю залишатися постачальниками нових технологічних рішень, послуг, інноваційної системи країни в цілому та активно взаємодіяти з державними установами. У зв'язку з цим необхідно продовжити орієнтувати наукові дослідження на потреби економіки щодо розробки ефективних механізмів комерціалізації результатів наукових досліджень, співпраці бізнесу та держави у галузі наукових інновацій, виробництві конкурентоспроможної високотехнологічної продукції, зміцненні кадрового потенціалу у закладі вищої освіти. До головних причин відторгнення національною системою вищої освіти інноваційного розвитку слід віднести наявність внутрішніх механізмів саморозвитку установи, які відбуваються всупереч загальним тенденціям, низьку зацікавленість бізнесу та стейкхолдерів у співпраці, інерційність системи освіти в цілому.

Висновки. Таким чином, завдяки проведеному дослідженню з'ясовано, що для успішного управління інноваційною діяльністю на рівні закладу вищої освіти необхідно системно запроваджувати ідеї провайдингу інновацій, зокрема, через розвиток підприємницької культури, співробітництво зі стратегічними партнерами, проведення досліджень методів управління інноваційною інфраструктурою. На макрорівні з боку держави необхідно посилити взаємодію закладів вищої освіти з місцевими органами управління освітою; розробити ефективні механізми співпраці між закладами вищої освіти та бізнес-структурами й державними установами; забезпечити підтримку закладів, що розвиваються за моделлю підприємницького університету, шляхом надання ресурсів, грантів та застосування інших фінансових інструментів: продовжити напруження у сфері покращення нормативно-правової бази і механізмів забезпечення успішного розвитку системи вищої освіти України. Перспективними є дослідження у галузі розробки конкретного інструментарію та механізмів управління на шляху до структурних перетворень у системі вищої освіти.

Список використаних джерел

1. Безена І. М. Сучасні механізми регулювання освітньої системи регіону : стратегії планування та реалізації. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія : Державне управління*. 2020. Том 31 (70). № 5. С. 5-11.
2. Братаніч Б. В. Освітній маркетинг у контексті глобалізації. *Філософія освіти*. 2006. № 3 (5). С. 103-110.
3. Климова Г. П. Інноваційний розвиток вищої освіти : методологічний аспект аналізу. *Право та інноваційне суспільство*. 2013. № 1. С. 1-10.

4. Лукашук М. А. Теоретико-методологічні засади дослідження інноваційних процесів в системі освіти. *Гуманітарний вісник ЗДА*. 2018. № 72. С. 146-154.
5. Про затвердження плану заходів на 2021-2023 роки з реалізації Стратегії розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 09.12.2021 № 1687-р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1687-2021-%D1%80#Text> (дата звернення ^ 24.12.2021).
6. Про схвалення Стратегії розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 10.07.2019 № 526-р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/526-2019-%D1%80#Text> (дата звернення : 24.12.2021).
7. Рибкіна С. О. Професіоналізм у сфері публічного управління у контексті цілей вищої освіти. *Публічне управління та регіональний розвиток*. 2021. № 2. С. 476-492.
8. Сиченко В., Климова В. Управління інноваційними процесами у закладах вищої освіти. *Гуманізація навчально-виховного процесу*. 2018. № 4 (96). С. 139-150.
9. Сиченко В. В., Рибкіна С. О., Соколова Е. Т. Сучасні тенденції розвитку організаційних структур у системі управління закладами вищої освіти. *Публічне управління та митне адміністрування*. 2020. № 4 (27). С. 63-68.
10. Соколова Е. Т. Теоретико-методологічні засади дослідження інноваційних управлінських форм у системі вищої освіти України. *Modern Economics*. 2021. № 29. С. 176-181.
11. Соколова Е. Т. Управління професійним розвитком науково-педагогічних працівників у системі вищої освіти. *Modern Economics*. 2021. № 25. С. 136-141.
12. Clark, B. *Sustaining Change in Universities : Continuities in Case Studies and Concepts*. New York : Open University Press, 2004. 156 p.
13. Wissema, J. *Towards the Third Generation University : Managing the University in Transition*. Northampton MA : Edward Elgar, 2009. 67 p.

References

1. Bezena, I. M. (2020). Suchasni mekhanizmy rehulivannia osvithoi systemy rehionu : stratehii planuvannia ta realizatsii [Modern mechanisms of regulation of the educational system of the region : strategies of planning and implementation]. *Vcheni zapysky TNU imeni V. I. Vernadskoho. Seriya : Derzhavne upravlinnia*, 31 (70), 5, 5-11 [in Ukrainian].
2. Bratanich, B. V. (2006). Osvitnii marketynh u konteksti hlobalizatsii [Educational marketing in the context of globalization]. *Filosofia osvity*, 3 (5), 103-110 [in Ukrainian].
3. Klimova, G. P. (2013). Innovatsiinyi rozvytok vyshchoi osvity : metodolohichniy aspekt analizu. [Innovative development of higher education : methodological aspect of analysis]. *Pravo ta innovatsiine suspilstvo*, 1, 1-10 [in Ukrainian].
4. Lukashuk, M. A. (2018). Teoretyko-metodolohichni zasady doslidzhennia innovatsiinykh protsesiv v systemi osvity [Theoretical and methodological principles of research of innovative processes in the education system]. *Humanitarnyi visnyk ZDA*, 72, 146-154 [in Ukrainian].
5. Pro zatverdzhennia planu zakhodiv na 2021-2023 roky z realizatsii Stratehii rozvytku sfery innovatsiinoi diialnosti na period do 2030 roku : Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 09.12.2021 № 1687-r. [On approval of the action plan for 2021-2023 on the implementation of the Strategy for the development of innovation for the period up to 2030 : Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine from 09.12.2021 № 1687-r.]. (2021). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1687-2021-%D1%80#Text> (accessed : 24.12.2021) [in Ukrainian].
6. Pro skhvalennia Stratehii rozvytku sfery innovatsiinoi diialnosti na period do 2030 roku : Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 10.07.2019 № 526-r. [On approval of the Strategy for the development of innovation for the period up to 2030 : Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated 10.07.2019 № 526-r.]. (2019). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/526-2019-%D1%80#Text> (accessed : 24.12.2021) [in Ukrainian].
7. Rybkina, S. O. (2021). Profesionalizm u sferi publichnoho upravlinnia u konteksti tsilei vyshchoi osvity [Professionalism in the field of public administration in the context of higher education]. *Publichne upravlinnia ta rehionalnyi rozvytok*, 2, 476-492 [in Ukrainian].
8. Sychenko, V., & Klymova, V. (2018). Upravlinnia innovatsiinykh protsesamy u zakladakh vyshchoi osvity [Management of innovation processes in higher education institutions]. *Humanizatsiia navchalno-vykhovnoho protsesu*, 4 (96), 139-150 [in Ukrainian].
9. Sychenko, V. V., Rybkina, S. O., & Sokolova, E. T. (2020). Suchasni tendentsii rozvytku orhanizatsiinykh struktur u systemi upravlinnia zakladamy vyshchoi osvity [Current trends in the development of organizational structures in the management system of higher education institutions]. *Publichne upravlinnia ta mytne administruvannja*, 4 (27), 63-68 [in Ukrainian].
10. Sokolova, E. T. (2021). Teoretyko-metodolohichni zasady doslidzhennia innovatsiinykh upravlinskykh form u systemi vyshchoi osvity Ukrainy [Theoretical and Methodological Principles of Research of Innovative Management Forms in the System of Higher Education of Ukraine]. *Modern Economics*. 29, 176-181 [in Ukrainian].
11. Sokolova, E. T. (2021). Upravlinnia profesiynym rozvytkom naukovo-pedahohichnykh pratsivnykiv u systemi vyshchoi osvity [Management of professional development of scientific and pedagogical workers in the system of higher education]. *Modern Economics*, 25, 136-141 [in Ukrainian].
12. Clark, B. (2004). *Sustaining Change in Universities : Continuities in Case Studies and Concepts*. New York : Open University Press [in English].
13. Wissema, J. (2009). *Towards the Third Generation University : Managing the University in Transition*. Northampton MA : Edward Elgar [in English].